

Archeologiniai
tyrinėjimai Lietuvoje
2012 metais

Archaeological
investigations in Lithuania
in 2012

Kultūros paveldo departamentas
Lietuvos archeologijos draugija

Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

2012

metais

UDK 902/904(474,5)

Ar53

R Ė M Ė J A I :

Kultūros paveldo departamentas

VšĮ „Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos“

Redakcinė kolegija

Vyriausiasis redaktorius Gintautas Zabiela

Sekretorė Eglė Marcinkevičiūtė

Laurynas Kurila

Valdas Lučunas

Algimantas Merkevičius

Ernestas Vasiliauskas

1948–2011 m.

„Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“

skelbiami internetinėje svetainėje

www.atl.lt

© Kultūros paveldo departamentas, 2013

© Lietuvos archeologijos draugija, 2013

© Straipsnių autoriai, 2013

ISSN 1392-5512

TURINYS

CONTENS

Pratarmė.....	20
I. Akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio objektai.....	22
Stone Age and Early Metal Period Sites	
Eglė Marcinkevičiūtė, Egidijus Šatavičius Skarulių pilkapių vietos tyrimai.....	23
The excavation of the Skaruliai barrow site	
Gytis Piličiauskas, Giedrė Piličiauskienė Tyrimai Šventojoje.....	26
The investigation at Šventoji	
Gytis Piličiauskas, Monika Žemantauskaitė, Rokas Vengalis, Jonas Šečkus Tyrimai Kuršių nerijoje.....	30
The investigation on the Curonian Spit	
Egidijus Šatavičius Naujos akmens amžiaus gyvenvietės Pietų ir Rytų Lietuvoje.....	34
New Stone Age settlements in E and S Lithuania	
II. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės.....	40
Iron Age Hillforts and Settlements	
Darius Balsas, Romas Jarockis Opstainių (Vilkyškių) piliakalnio gyvenvietės tyrimai.....	41
The excavation of the Opstainiai (Vilkyškiai) hillfort settlement	
Darius Balsas, Marius Mockus, Rokas Kraniauskas, Gintautas Zabiela Žardės–Laistų gyvenviečių komplekso žvalgomieji tyrimai.....	44
The field evaluation of the Žardė, Laistai settlement complex	
Dovilė Baltramiejūnaitė Slengių neįtvirtinta gyvenvietė.....	48
Slengiai unenclosed settlement	
Zenonas Baubonis, Olegas Fediajevas, Algimantas Merkevičius Zubrių neįtvirtintos gyvenvietės tyrimai.....	52
The excavation of Zubriai unenclosed settlement	
Mantas Daubaras Antakščių piliakalnio I papėdės gyvenvietė.....	60
The settlement at the foot of Antakščiai hillfort I	

Mantas Daubaras Bakainių piliakalnio kompleksas.....	64
The Bakainiai hillfort complex	
Mantas Daubaras Imbarės piliakalnio kompleksas	71
Imbarė hillfort complex	
Mantas Daubaras Pašatrijos piliakalnis ir papėdės gyvenvietė.....	77
Pašatrija hillfort and the settlement at its foot	
Julius Kanarskas Imbarės piliakalnio žemutinė papėdės gyvenvietė.....	86
The lower settlement at the foot of Imbarė hillfort	
Julius Kanarskas Kartenos piliakalnio kompleksas	87
Kartena hillfort complex	
Ieva Masiulienė Bandužių senovės gyvenvietė	95
Bandužiai old settlement	
Raimonda Nabažaitė, Gintautas Zabiela Gelindėnų piliakalnio papėdės gyvenvietė.....	113
The settlement at the foot of Gelindėnai hillfort	
Eglė Stankevičiūtė, Sebastian Messal, Gintautas Zabiela Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietė	115
The settlement at the foot of Taurapilis hillfort	
Simona Širvydaitė Senosios gyvenvietės elektros linijos teritorijoje.....	121
Old settlements in the territory of the power line	
Simona Širvydaitė Sudargo piliakalnių aplinka.....	128
The vicinity of the Sudargas hillforts	
Ramūnas Šmigelskas, Renaldas Augustinavičius, Albinas Kuncevičius, Rimvydas Laužikas Baluošos piliakalnio žvalgymai.....	130
The field survey at Baluoša hillfort	
Ramūnas Šmigelskas Bėčionių piliakalnis.....	131
Bėčionys hillfort	
Agnė Vaitkuvienė Pagramančio piliakalnis.....	133
Pagramantis hillfort	

Agnė Vaitkuvienė Prelomčiškės piliakalnio papėdės gyvenvietė.....	137
The settlement at the foot of Prelomčiškė hillfort	
Agnė Vaitkuvienė, Mindaugas Mačiulis Seredžiaus piliakalnis I ir papėdės gyvenvietė.....	141
Seredžius hillfort I and the settlement at its foot	
Ernestas Vasiliauskas Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė.....	143
Žagarė (Žvelgaitis's) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site	
III. Pirkapynai	148
Barrow Cemeteries	
Ramūnas Šmigelskas, Renaldas Augustinavičius, Albinas Kuncevičius, Rimvydas Laužikas Jutonių, Dubingių pilkapynas.....	149
Jutonys, Dubingiai barrow cemetery	
IV. Geležies amžiaus kapinynai	154
Iron Age Cemeteries	
Audronė Bliujienė, Sebastian Messal Ėgliškių, Andulių kapinynas	155
Ėgliškiai, Anduliai Cemetery	
Ugnius Budvydas Viešvilės kapinynas III.....	156
Viešvilė Cemetery III	
Asta Gerbutavičiūtė Žemaičių Kalvarijos kapinynas, vadinamas Žvizdro kalnu.....	157
Žemaičių Kalvarija Cemetery, aka Gravel (Žvizdras) Hill	
Daumantas Kiulkys Joniškės kapinynas	159
Joniškė Cemetery	
Marius Petkus Smalininkų kapinynas	161
Smalininkai Cemetery	
Gediminas Petrauskas Spėjama laidojimo vieta Alytaus šile.....	164
Suspected burial site in Alytus pine forest	
Gediminas Petrauskas Bedugnės kapinynas.....	170
Bedugnė Cemetery	

Alfreda Petrulienė, Dovilas Petrulis Sabonių kapinynas	178
Saboniai Cemetery	
Vykintas Vaitkevičius Bajorų kapinynas	181
Bajorai Cemetery	
V. Senkapiai	192
Old Cemeteries	
Egidijus Abromavičius Spėjama masinių palaidojimų vieta Armalėnų kaime	193
Suspected mass burial site in Armalėnai village	
Povilas Blaževičius Rakaučiznos senkapis	196
Rakaučizna old cemetery	
Irma Kaplūnaitė, Rytis Jonaitis Senkapis Vilniuje, Bokšto gatvėje 6	199
The old cemetery at Bokšto St. 6, Vilnius	
Linas Kvizikevičius, Gintautas Rackevičius Tarandės senųjų kapinių žvalgomieji tyrimai	204
The field evaluation of Tarandė old cemetery	
Roma Songailaitė Skuodo senkapis	206
Skuodas old cemetery	
Kęstutis Šeškevičius Kauno senosios kapinės Vytauto prospekte	207
The Kaunas old cemetery on Vytauto Avenue	
Ilona Vaškevičiūtė Gaiciūnų kapinynas	209
Gaiciūnai Cemetery	
Manvydas Vitkūnas Paūdronių kapinynas	212
Paūdronys Cemetery	
Agnė Žilinskaitė, Gintautas Vėlius Palaidojimai Dusetų NKVD būstinės kieme	219
The burials in the courtyard of the Dusetos NKVD headquarters	
Robertas Žukovskis Rasų kapinės	224
Rasos Cemetery	

VI. Pilyys	228
Castles	
Egidijus Abromavičius, Rokas Kraniauskas, Edvinas Ubis	
Centrinė Klaipėdos piliavietės dalis.....	229
The central part of the Klaipėda castle site	
Inga Martišauskytė, Valdas Steponaitis, Evaldas Vailionis	
Vilniaus gynybinės sienos bastėja.....	233
The bastion of the Vilnius defensive wall	
Roma Songailaitė	
Tyrimai Biržų piliavietėje.....	258
The excavation of the Biržai castle site	
VII. Dvarvietės ir kaimavietės	260
Manor and Village Sites	
Diana Antropikaitė	
Antavilių dvaro sodyba.....	261
Antaviliai Manor complex	
Diana Antropikaitė	
Antazavės dvaro sodyba.....	262
Antazavė Manor complex	
Asta Gerbutavičiūtė	
Merkinės dvaro sodyba, vadinama Pavlovo respublika.....	263
Merkinė Manor complex, aka the Pavlov Republic	
Linas Girlevičius	
Tyrimai Vainežerio dvaro sodyboje.....	265
The excavation at the Vainežeris Manor complex	
Linas Girlevičius	
Tyrimai Sapiegų rūmuose Vilniuje.....	268
The excavation at the Sapiega Palace, Vilnius	
Tomas Ivanauskas	
Plungės dvaro rūmai.....	271
The excavation at Plunge Manor	
Gediminas Jonutis	
Taujėnų dvaro sodyba.....	274
Taujėnai Manor complex	
Linas Kvizikevičius, Jurgis Sadauskas	
Tyrimai Anykščių dvarvietėje.....	276
The excavation at the Anykščiai Manor site	
Linas Kvizikevičius, Gintautas Rackevičius	
Jurbarko dvaro teritorija.....	278
The grounds of Jurbarkas Manor	

Linās Kvizikevičius, Gintautas Rackevičius Žagarės dvaro parkas	283
Žagarė Manor park	
Eglė Marcinkevičiūtė, Audrius Janušis Lobyno pastato aplinka Skarulių dvarvietėje	286
The vicinity of the 'treasury' building at the Skaruliai Manor site	
Rėda Nemickienė, Algimantas Merkevičius Vilkyškių dvarvietė	287
The Vilkyškiai Manor site	
Virginija Ostašenkoviėnė Kuršėnų dvaro sodyba	289
Kuršėnai Manor complex	
Roma Songailaitė, Giedrius Kujelis Rokiškio senojo dvaro teritorija	291
The grounds of Rokiškis old manor	
Audronė Šapaitė Rėkyvos dvaro sodyba	295
Rėkyva Manor complex	
Manvydas Vitkūnas Raudondvario dvaro sodyba	299
Raudondvaris Manor complex	
Manvydas Vitkūnas, Bronius Dakanis Rudaminos smuklės pastato kiemas	300
The courtyard of the Rudamina inn building	
Manvydas Vitkūnas, Bronius Dakanis Vėprių dvaro sodybos fragmentai ir dvarvietė	302
The manor site and fragments of the Vėpriai Manor complex	
VIII. Bažnyčios ir vienuolynai	306
Churches and Monasteries	
Diana Antropikaitė Troškūnų Švč. Trejybės bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statinių ansamblis	307
The Troškūnai building complex of the Church of the Holy Trinity and the Bernardine monastery	
Dovilė Baltramiejūnaitė, Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius Kernavės senosios bažnyčios vieta	308
The site of the old Kernavė church	
Ugnius Budvydas Vievio vienuolyno bei spaustuvės vieta	313
Site of the Vievis monastery and printing house	

Asta Gerbutavičiūtė	
Panevėžio miesto senųjų kapinių vakarinės ribos tikslinimas	314
Correction of the W boundary of Panevėžys city's old cemetery	
Darius Kontrimas	
Telšių Šv. Antano Paduviečio katedros šventorius	317
The churchyard of the Telšiai Cathedral of St Anthony of Padua	
Darius Kontrimas	
Žemaičių vyskupų kriptos tyrimai Varnių	
Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčioje	325
The excavation of the crypts of the bishops of Samogitia at the Varniai Church of St Peter and St Paul	
Raimonda Nabažaitė	
Tyrimai Šv. Jono bažnyčios aplinkoje Klaipėdoje	335
The excavation in the vicinity of St John's Church in Klaipėda	
Raimonda Nabažaitė, Rokas Kraniauskas	
Kretingalės bažnyčios šventorius	340
The churchyard of the Kretingalė church	
Alfreda Petrulienė, Dovilas Petrulis	
Palėvenės dominikonų vienuolyno kiemas	342
The courtyard of the Palėvenė Dominican monastery	
Tauras Poška	
Eišiškių Kristaus Karaliaus žengimo į dangų bažnyčios teritorija	345
The grounds of the Eišiškės Church of the Ascension	
Algirdas Žalnierius	
Paparčių dominikonų vienuolyno ansamblis	348
The Paparčiai Dominican monastery complex	
Atas Žvirblys	
Kudirkos Naumiesčio Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia	351
The Kudirkos Naumiestis Church of the Discovery of the Holy Cross	
IX. Senamiesčiai	356
Old Towns	
ALYTUS	
Eglė Marcinkevičiūtė, Egidijus Štavičius	
Kalnų gatvė 18A	357
Kalnų St. 18A	
ALSĖDŽIAI	
Asta Gerbutavičiūtė	
Žvalgomieji tyrimai Alsėdžiuose	362
The field evaluation in Alsėdžiai	

ANYKŠČIAI	
Dalius Ribokas	
Anykščių senojo miesto vietos žvalgymai ir tyrimai.....	364
The field survey and excavation of an Anykščiai Old Town site	
AUKŠTADVARIS	
Birutė Lissauskaitė	
Aukštadvario turgaus aikštė.....	366
Aukštadvaris market square	
BIRŽAI	
Birutė Lissauskaitė	
Birutės ir Rotušės gatvės.....	370
Birutės and Rotušės Streets	
Roma Songailaitė	
S. Dagilio gatvė 8	371
S. Dagilio St. 8	
Roma Songailaitė	
Reformatų gatvė 1	374
Reformatų St. 1	
EIŠIŠKĖS	
Diana Antropikaitė	
Žvalgomieji tyrimai Eišiškėse.....	375
The field evaluation in Eišiškės	
YLAKIAI	
Agnė Žilinskaitė	
Žvalgomieji tyrimai Ylakių miestelyje	376
The field evaluation in Ylakiai	
JURBARKAS	
Diana Antropikaitė	
Kauno gatvė 41	378
Kauno St. 41	
KAUNAS	
Dainius Balčiūnas	
Rotušės aikštė 13.....	379
Rotušės Sq. 13	
Mindaugas Bertašius	
Aleksoto gatvė 6 (Perkūno namas).....	381
Aleksoto St. 6 (Perkūnas House)	
Mindaugas Bertašius	
Vilniaus gatvė 37.....	383
Vilniaus St. 37	

Algirdas Žalnierius A. Jakšto gatvė 5.....	385
A. Jakšto St. 5	
Algirdas Žalnierius, Aleksandras Vaškelis Tyrimai Kurpių gatvėje.....	396
The investigation on Kurpių Street	
KERNAVĖ Linas Kvizikevičius Žvalgomieji tyrimai Kernavėje.....	400
The field evaluation in Kernavė	
KLAIPĖDA Darius Balsas Daržų gatvė 9A.....	400
Daržų St. 9A	
Darius Balsas Liepų gatvė 4, 6.....	403
Liepų St. 4, 6	
Klaidas Perminas Danės gatvė 1.....	405
Danės St. 1	
KREKENAVA Alferda Petrulienė, Dovilas Petrulis Birutės aikštė.....	408
Birutės Square	
LUOKĖ Marius Petkus Luokės senamiestis.....	410
Luokė Old Town	
MERKINĖ Linas Girlevičius Tyrimai Merkinėje.....	410
The excavations in Merkinė	
Gediminas Jonutis Bakšio gatvė 10.....	420
Bakšio St. 10	
NEMUNĖLIO RADVILIŠKIS Roma Songailaitė Nemunėlio Radviliškio neveikiančių kapinių aplinkos žvalgomieji tyrimai.....	423
The field evaluation in the vicinity of the Nemunėlio Radviliškis closed cemetery	

SEDA	
Darius Kontrimas	
Žvalgomieji tyrimai centrinėje A. Baranausko aikštėje.....	424
The field evaluation in central A. Baranausko Square	
ŠEDUVA	
Ugnius Budvydas	
Tyrimai Šeduvoje.....	427
The excavation in Šeduva	
Agnė Žilinskaitė	
Žvalgomieji tyrimai Šeduvoje.....	428
The field evaluation in Šeduva	
ŠVĖKŠNA	
Darius Balsas	
Liepų aikštė 25.....	430
Liepų Sq. 25	
TRAKAI	
Ugnius Budvydas	
Birutės gatvė 4.....	432
Birutės St. 4	
Ugnius Budvydas	
Karaimų gatvė 27.....	434
Karaimų St. 27	
Irma Kaplūnaitė, Rytis Jonaitis	
Žvalgomieji tyrimai Karaimų gatvėje 39.....	435
The field evaluation at Karaimų St. 39	
Birutė Lissauskaitė	
Žvalgomieji tyrimai Trakuose.....	437
The field evaluation in Trakai	
UKMERGĖ	
Gediminas Jonutis	
Ukmergės senamiestis piliakalnio aplinkoje.....	438
Ukmergė Old Town in the vicinity of the hillfort	
UTENA	
Dalius Ribokas	
Tyrinėjimai Utenoje.....	441
The excavation in Utena	
VARNIAI	
Darius Balsas	
Birutės ir M. Valančiaus gatvės.....	444
Birutės and M. Valančiaus Streets	

VEISIEJAI	
Birutė Lisauskaitė	
Tyrimai Veisiejų miestelyje.....	446
The excavation in Veisiejai	
VELIUONA	
Algirdas Juknevičius	
Gedimino gatvės 17 sklypo rytinė dalis.....	448
The E part of the plot at Gedimino St. 17	
Atas Žvirblys	
Vytauto gatvė 50–54.....	453
Vytauto St. 50–54	
VILNIUS	
Diana Antropikaitė	
Tyrimai Bazilijonų ir Didžiojoje gatvėse.....	455
The field evaluation on Bazilijonų and Didžioji Streets	
Diana Antropikaitė	
Pylimo gatvė 7A.....	457
Pylimo St. 7A	
Diana Antropikaitė	
Tyrimai Polocko gatvėje.....	461
The field evaluations on Polocko Street	
Linas Girlevičius	
Bokšto gatvė 10C, 14.....	463
Bokšto St. 10C, 14	
Linas Girlevičius	
Radvilų rūmų liekanos Radvilų gatvėje 5.....	465
The remains of the Radvilos Palace at Radvilų St. 5	
Linas Girlevičius	
Vokiečių gatvė 24.....	472
Vokiečių St. 24	
Linas Girlevičius	
Žvalgymai Vilniuje.....	476
Surveys in Vilnius	
Linas Kvizikevičius	
Tyrinėjimai Barbaros Radvilaitės ir Bernardinų gatvėse.....	478
The excavations on Barbaros Radvilaitės and Bernardinų Streets	
Linas Kvizikevičius, Gintautas Rackevičius	
Vilniaus gatvė 39.....	479
Vilniaus St. 39	

Linās Kvizikevičius, Gintautas Rackevičius Vilniaus gatvė 41.....	483
Vilniaus St. 41	
Tauras Poška Arklių gatvė 18, 18C.....	490
Arklių St. 18, 18C	
Tauras Poška Pylimo gatvė 30.....	496
Pylimo St. 30	
Tauras Poška Pylimo gatvė 38B-1.....	498
Pylimo St. 38B-1	
Emilijus Songaila Skapo gatvė 6.....	499
Skapo St. 6	
Emilijus Songaila, Mindaugas Griepėdis Tilto gatvė 3.....	501
Tilto St. 3	
Emilijus Songaila Trakų gatvė 12/14.....	501
Trakų St. 12/14	
Eugenijus Svetikas, Zenonas Baubonis, Mindaugas Mačiulis Bernardinų (Sereikiškių) parko teritorijos tyrimai.....	506
The investigation on the grounds of Bernardinų (Sereikiškės) Park	
Ramūnas Šmigelskas, Ignas Sadauskas Žygimantų gatvė 1.....	519
Žygimantų St. 1	
Manvydas Vitkūnas, Kęstutis Katalynas Pilies gatvė 32.....	520
Pilies St. 32	
Pavel Vutkin Žvalgymai Vilniaus mieste.....	524
Field surveys in the city of Vilnius	
Pavel Vutkin Didžioji gatvė 10.....	528
Didžioji St. 10	
Pavel Vutkin J. Basanavičiaus gatvė 9A.....	531
J. Basanavičiaus St. 9A	

Pavel Vutkin	
Tyrimai Užupio gatvėje.....	533
The excavation on Užupio Street	
Robertas Žukovskis	
Didžioji gatvė 31.....	535
Didžioji St. 31	
Robertas Žukovskis	
Kalvarijų gatvė 1.....	538
Kalvarijų St. 1	
Robertas Žukovskis	
Latako gatvė 4, 6 / Rusų gatvė 3.....	543
Latako St. 4, 6 / Rusų St. 3	
Robertas Žukovskis	
Ligoninės gatvė 7.....	546
Ligoninės St. 7	
Robertas Žukovskis	
Užupio gatvė 38A, 40.....	549
Užupio St. 38A, 40	
Atas Žvirblis	
Krivių gatvė 24.....	550
Krivių St. 24	
VIRBALIS	
Darius Kontrimas	
Žvalgomieji tyrimai Virbalyje.....	551
The field evaluation in Virbalis	
ŽAGARĖ	
Ernestas Vasiliauskas	
Tyrimai Miesto aikštėje.....	555
The investigation in Miesto Square	
X. Gamybos vietos.....	570
Manufacturing Sites	
Vismantas Muralis	
Plytinė Trakuose, Karaimų gatvėje 67.....	571
The brick works at Karaimų St. 67, Trakai	
Rėda Nemickienė, Algimantas Merkevičius, Julius Kanarskas, Valter Lang	
Kašucių senųjų laukų tyrimai.....	572
The excavation of the Kašučiai fossil fields	

Kęstutis Šeškevičius, Mindaugas Bertašius Gamybos vietos aplinkos Višakio Rūdoje tyrimai.....	576
The field survey in the vicinity of a production site in Višakio Rūda	
XI. Archeologiniai žvalgymai.....	578
Archaeological Field Surveys	
Jonas Balčiūnas Nežinoti pilkapiai šalia Kanios ir Asvejos ežerų.....	579
Unknown barrows beside Lakes Kania and Asveja	
Daumantas Kiulkys Geležies amžiaus radimvietės Bikavėnų kapinyno aplinkoje.....	581
Iron Age find spots in the vicinity of Bikavėnai Cemetery	
Giedrė Piličiauskienė, Gytis Piličiauskas „NordBalt“ trasos atkarpų Kuršių marios–Taikos prospektas ir Klaipėda–Šilutė geležinkelis–Kiškėnų sodai žvalgomieji tyrimai.....	583
The Curonian Lagoon–Taikos Avenue and the Klaipėda–Šilutė Railway–Kiškėnai garden segments of the NordBalt route	
Gabrielė Rimkutė Skauduliškių–Dūkštelio ežerų mikroregiono žvalgomieji tyrimai.....	587
A field evaluation of the Lake Skauduliškės–Lake Dūkštelis microregion	
Evelina Simanavičiūtė, Žilvinas Montvydas Šliktinės aukojimo vieta.....	591
The Šliktinė sacrificial site	
Monika Žemantauskaitė Žvalgymai Vilkaiviškio rajone prie Aistos upės.....	594
A field survey near the River Aista in Vilkaiviškis District	
Monika Žemantauskaitė Žvalgomieji tyrimai Vištyčio ežero aplinkoje.....	596
A field evaluation in the vicinity of Lake Vištytis	
XII. Numizmatika.....	600
Numismatics	
Eduardas Remecas Monetų radiniai Vilniaus gynybinės sienos bastėjos ir Bokšto gatvės 21 teritorijoje.....	601
The coin finds on the grounds of the bastion of the Vilnius defensive wall and at Bokšto St. 21	
Eduardas Remecas Monetų radiniai Vilniaus Sereikiškių parko teritorijoje.....	604
The coin finds on the grounds of Sereikiškės Park in Vilnius	

XIII. Archeologinės medžiagos tyrimai	608
Archaeological Material Analyses	
Justina Kozakaitė, Mantas Daubaras, Agnius Urbanavičius, Rimantas Jankauskas Preliminarūs 2012 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai	609
Preliminary analysis results for the anthropological material from 2012 archaeological investigations	
XIV. Moderniųjų laikų archeologija	636
Modern Age Archaeology	
Jonas Balčiūnas, Rimantas Kraujalis, Algirdas Skrupskelis, Arūnas Strazdas, Gintautas Zabiela Sudegusio sakralinio meno muziejaus Tytuvėnuose tyrimai	637
The investigation of the burnt sacral art museum in Tytuvėnai	
Gediminas Petrauskas, Vyktintas Vaitkevičius Lietuvos partizanų ryšininkų Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai	642
The investigation in Balandiškis of the farmstead of the Lithuanian partisan courriers Sąjū	
Agnė Žilinskaitė, Gintautas Vėlius Genio grupės štabo bunkeris Zervynų–Palkabalio miške	652
The Genys Group staff bunker in the Zervynos–Palkabalis forest	
XV. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai	660
Information Poor Archaeological Excavations	
2012 m. išduoti leidimai archeologiniams tyrimams	678
Permits issued in 2012 for archaeological investigations	
Lietuvos archeologijos bibliografija 2012 m.	696
Trūkstantis 2008 m. archeologinių tyrimų ataskaitos	698
Autorių dėmesiai	705

PRATARMĖ

Keturi šimtai penkiasdešimt leidimų per metus! Sumuštas visų laikų Lietuvos archeologinių lauko tyrimų rekordas. Dar prieš metus jų išduota visu šimtu mažiau. Tačiau ne šis įspūdingas kiekybinis rodiklis charakterizuoja dabartinius Lietuvos archeologų lauko tyrimus. Kai beveik visa archeologija kontraktinė arba užsakomoji, tyrėjai negali rinktis vietos, kur jie vienu kastuvo įbedimu atkleistų mums dar nepažįstamos praeities paslaptis. Tyrimų vietą paprastai parenka projektuotojai, apie tą praeitį dažnai nedaug išmanydami. Vienintelis paminklosauginis kriterijus jiems dažniausiai būna oficialūs valstybės saugomų kultūros vertybių sąrašai. Jeigu būsimos plėtros neįmanoma nukreipti už šiame sąrašė atsiderusių teritorijų ribų, kviečiami archeologai, kuriems tenka tik vykdytojų vaidmuo. Į Lietuvoje dar toli gražu nepilną šimtmetį sudarinėjamus archeologijos paveldo sąrašus įtraukta tik dalelė realaus paveldo. Geriau suskaičiuoti tik paviršiuje matomi jos objektai – piliakalniai ar pilkapynai. Tačiau ir jų kasmet surandama po kelis, nors, rodos, visa Lietuva jau skersai išilgai išvaikščiota ir apvažiuta. O kur dar pagrindinis apgyvendinimo dėmuo – senųjų gyvenviečių vietos? Per maždaug 12 tūkstančių metų nuo tada, kai Lietuvos teritorijoje apsigyveno žmonės, jų liekanų turėtų būti neįsivaizduojamai daug. Nemaža šių gyvenviečių dalis turbūt jau sunaikinta vėlesnės žmonių ir gamtos veiklos, tačiau visiškai aišku, kad į archeologijos vertybių sąrašus iki šiol jų pakliuvo vos viena kita. O ir gyvenviečių liekanas be specialistų archeologų net atpažinti mažai kas gali. Tai ne laidojimo vietos, kurių daugelis irgi dar nėra aptiktos, nors jų nepalyginamai mažiau ir jos yra kur kas aiškesnės. Kapinynus pirmiausia indikuoja juose aptinkami žmonių kaulai, iš kurių bent jau kaukoles atpažįsta praktiškai kiekvienas žmogus. Be jų, dar yra kitos didžiulės beveik visai nepažįstamos archeologinio paveldo rūšys kaip senosios gamybos ir gavybos, kulto vietos, komunikacijų trasos... Turint visa tai galvoje, beveik pusė tūkstančio archeologinių tyrimų per metus nebeatrodo taip didingai, o visiškai atsitiktinis tų tyrimų pobūdis (praeities pažinimo prasme) tik parodo itin kuklias šiandieninių archeologų pastangas aprėpti sunkiai aprėpiamą. Akivaizdu, kad esant tokiai situacijai, kasmet archeologinio paveldo sunaikinama daugiau, nei ištiriama. Gyvenimas eina savo vaga ir prie kiekvienos kasamos duobės tyrėjo nepastatysi. Tad kokia gali būti išeitis?

Ją siūlo užsienio, visų pirma Vakarų Europos mokslininkų per paskutinius du tris dešimtmečius sukaupta patirtis. Prevencinė archeologija ir

nedestrukcinų metodų taikymas yra du kertiniai šios lauko archeologijos raidos tendencijos stulpai. „Pastatyti“ archeologiją per vieną žingsnį ūkinės plėtros priekyje, kitaip, nei kai kas mano Lietuvoje, nėra jos stabdymas, o tik racionalus jos vystymas. Kur kas blogiau, kai realizuojant su visais suderintą projektą jame iš po žemių išlenda kultūros vertybės. Tada arba stringa paties projekto vykdymas, arba ignoruojamas pačios vertybės buvimo faktas. Abu atvejai susiję su didesniais ar mažesniais praradimais, tik archeologijos vertybė prarandama visiems laikams. Archeologijos „pastatymas“ ūkinės plėtros priešakyje jokių būdu nesusijęs su didžiulio masto kasinėjimai tiriant milžiniškas teritorijas. Potencialių ir realių archeologijos vertybių identifikavimas planavimo stadijoje leidžia parinkti optimalius projekto realizavimo kelius su mažiausiais nuostoliais visoms pusėms, taip pat paveldui. Štai šioje vietoje ir turėtų itin praversti įvairūs nedestruktyvūs ar mažai ardantys tyrimų metodai. Akivaizdi jų nauda žinoma iš užsienio pavyzdžių, tačiau Lietuvoje jų plėtrą stabdo visas kompleksas veiksnių, susijusių tiek su šios aparatūros panaudojimo svarbos supratimu, tiek ir su jos nemenkais įsigijimo kaštais, galiausiai – ir su jos deramu naudojimu. Net ir paprasčiausias metalo detektorius kai kuriems Lietuvos archeologams nėra tapęs kasdieniu prietaisu, nors užtenka paskaityti, sakykime, kad ir šioje knygoje skelbiamą straipsnį apie monetų radinius Vilniaus Sereikiškių parke, kad susidarytume aiškų vaizdą apie mūsų dienomis vykstančius praradimus. Tad kol nesirūpinsime tyrimų kokybe, teks pasikliauti tik jų kiekybiniais kriterijais. Tačiau tikėtis, kad antrieji atstos pirmuosius XXI a. pradžioje, neverta. Pirminiai archeologijos šaltiniai Lietuvoje jau sukaupti ir tolesnė mokslo raida šioje srityje galima tik giliau pažįstant tiriamą objektą.

Redakcinė kolegija

Piliakalnio aikštelėje iki projekcinio gylio ištirtame šurfe 1 atidengta 4 riedulių eilė, kurios datavimui bei paskirčiai nustatyti trūksta duomenų (4 pav.). Taip pat giliau surastas suplūkto tinko sluoksnelis bei ankstyvesnių paskyrų perdegusių rieduliukų, kuriais, matyt, buvo sutvirtintas piliakalnio aikštelės pakraštys bei šlaitas. Ant piliakalnio didžiojo gynybinio pylimo žvalgytuose plotuose 1, 2 surinkti 147 vienetai (4,4 kg) molio tinko gabalų. Molio tinku buvo sutvirtintas pylimo viršus. Šurfe 4 po paviršiniaus sluoksniais rastas 30–45 cm storio rudos spalvos molingos žemės sluoksnis, šioje vietoje atsiradęs vykstant piliakalnio šlaitų erozijos procesams – slenkant šlaitams. Surasti radiniai perduoti LNM, kaulai – dr. Giedrei Piličiauskienei tyrimams.

Seredžius hillfort I and the settlement at its foot

During the 2012 investigation at the Seredžius hillfort and settlement complex (Jurbarkas District, W Lithuania) four 2 x 5 m trenches (2–5) and four test pits (1–4) (a total of 44.5 m²)

4 pav. Šurfe 1 atidengta akmenų eilė. M. Mačiulio nuotr.
Fig. 4. The row of stones unearthed in test pit 1

were excavated (Figs. 1–4). 14 individual finds, 299 pieces of clay daub (a total of 9.618 kg), 62 potsherds (only 5 thrown, the rest hand built with rough surfaces), and osteological material that should be connected with the hillfort's existence were discovered. The excavated areas were dated to the mid-1st millennium – early 15th century on the basis of the finds.

Ernestas Vasiliauskas

Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė

2012 m. buvo tęsiami archeologiniai tyrimai Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnyje II ir Senosios Žagarės dvarvietėje. Jų metu ištirtas 96 m² plotas (6x16 m), žvalgytos laiptų 20 gręžtinių polių, takelio (45 m²) vietos. Tyrimuose dalyvavo (archeologinę praktiką atliko) ŠU istorijos specialybės IV kurso studentai.

Anksčiau tyrimai piliakalnyje vykdyti 1956 (J. Naudužas), 1999 (R. Jarockis), 2010 m. (E. Vasiliauskas), o papėdės gyvenvietėje – 2009 m. (ištirtas 265 m² plotas, E. Vasiliauskas) (žr.: *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 94–95; *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 72–77; *ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 72–83; Vasiliauskas E., Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (Kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *Lietuvos archeologija*, V., 2008, t. 33, p. 153–186). Bendras per 3 sezonus tirtas plotas piliakalnyje sudaro 196 m².

Plotas 3 (numeracija tęstinė) išmatuotas piliakalnio R šlaito dalyje, suprojektuotų polinių laiptų vietoje, apardytoje ir erodavusioje išgraužoje (apie 70 % viso tirto ploto) (1 pav.). Šlaitas leidžiasi R kryptimi – į buvusį užpiltą gynybinį

1 pav. Ištirtas plotas 3, atidengta akmenų konstrukcija iš PV (nuo piliakalnio aikštelės viršaus). E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 1. Excavated area 3, the unearthed stone construction, as seen from the SW (from the top of the hillfort's enclosure)

2 pav. Akmenų konstrukcija, pastatas 1, krosnis 2. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. A stone construction, building 1, stove 2

griovį. Nuolydis – 2 m (H_{abs} 83,42–81,44 m). Tyrimų metu nustatyta, kad kultūriniai sluoksniai suardyti gerokai įsikasant įžemyje (viršuje – H_{abs} 82,47–82,50 m, apačioje – H_{abs} 80,03–80,23 m). Išgraužos apačioje fiksuotas įžemis – žvyras, žvirgždas, išplauti akmenys.

Kultūrinio sluoksnio storis siekia nuo 30–54 cm iki 1,1–1,2 m. Tyrinėtame plote išskirta nuo 1–2 iki 4–5 sluoksnių, o pagal radinius kaip ir 2010 m. du horizontai: 1) XIII–XV a. I pusė; 2) XVI–XVII a. Tirtame plote 20–30 cm gylyje konstatuotas XIII–XV a. I pusės kultūrinis sluoksnis (storis – 28–76 cm) su objektais (2 stulpavietėmis 1, 2 (H_{abs} 81,81 m), akmenine krosnimi 2 (H_{abs} 82,41–82,44 m) – skersmuo 1,4 m, aukštis 27 cm, pastatu 1), akmenų sutvirtinimo sluoksnio fragmentais (plotis 4–5 m, H_{abs} 82,71–82,98 m) (1, 2 pav.), duobe 5, sudegusių rąstų sluoksniu (20–30 cm gylis, H_{abs} 82,83–82,86 m) bei radiniais (XIII–XIV a. geležinio pentinio plačiaašmenio kirvio dalimi su pleištu, 3 arbaletų įtveriamais strėlių antgaliais, vinimis pailgomis, išlenktomis (6 vienetai) ar nukirptomis galvutėmis (30 vienetų) (dalis jų buvę ugnyje) (3–4 pav.). Panašių vinių rasta Rygos arkivyskupo Turaidos pilyje (Graudonis J., *Turaidas pils. Atradumi*, 2003, Turaida, t. II, tab. 33:3, 5), Luokstenės pilyje (Mugurēvičs Ē., *Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. 3.–15. gs. arheoloģiskie pieminekļi*, Rīga, 1977, tab. XXIV:6). Taip pat rastas žalvarinis uždaras žiedas tordiruota priekine dalimi, rombo formos pakabutis, susuktų geležinių vielučių nuo sudėtinio krūtinės papuošalo fragmentai (5 pav.), sidabrinė tiksliau nenustatyta XIII–XV a. Vakarų Europos moneta – pakabutis nuo kaklo vėrinio, negausios apžiestos ornamentuotos keramikos fragmentai (8 šukės), žalvarinio indo likučiai (57 vienetai krosnies vietoje), apdegę (167 vienetai) ir neapdegę (265 vienetai) gyvūnų

0 3 cm

3 pav. XIII–XIV a. geležinės kaltinės viny nugnybtomis galvutėmis iš krosnies 2. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 3. 13th–14th-century hand-forged iron nails with cut-off heads from stove 2

0 5 cm

4 pav. XIII–XIV a. geležinės kaltinės viny užlenktomis galvutėmis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. 13th–14th-century hand-forged iron nails with clinch heads

kaulai, apdegusio molio tinko fragmentai (515 vienetai).

Vinys, arbaletų strėlių antgaliai, kirvis su pleištu rasti tirtu pastato vietoje ir virš krosnies. Žalvarinių indų fragmentų buvo rasta 1956 ir 2010 m. tyrinėjimų metu (šie dirbiniai tada tiksliau nebuvo identifikuoti) ir Jurgaičių pilialknio papėdės gyvenvietėje (*ATL 2011 metais*,

V., 2012, p. 83, pav. 10). Švedijoje tokie indai pagal Gustafą Trotzigą priskiriami *D tipui* (sukniedyti iš kelių plokščių) ir yra datuojami 900–1300 m. ar vėlesniu periodu (žr. Trotzig G., *Metallkärl av koppar och dess legeringar under vikingatid och tidig medeltid – en systematisering*, Fornvännen, 1978, nr. 73, p. 19, pav.: 4;7; 5).

Atliktos radioaktyviosios anglies tyrimai pastato vietoje ir akmeninės krosnies aplinkoje parodė 2 datas: 985–1050 m. (43,4 %; Vs–2274) ir 865–970 m. (62,9 %; Vs–2276). Tokiu būdu šios datos gerokai paankstina tyrinėto objekto chronologiją iki IX a. II pusės – XI a. vidurio. Archeologinių radinių, patvirtinančių tokį datavimą, iki šiol nesurasta – priešingai geležiniai arba leto strėlių antgaliai, pentinio kirvio dalis liudija vėlyvesnį šio sluoksnio datavimą – XIII–XIV a.

Sudėtinga datuoti po velėna, 32–50 cm gylyje (H_{abs} 82,70–83,03 m) atidengtą akmenų sutvirtinimo struktūrą. Panašiam gylyje (H_{abs} 82,92–83,03 m) identiška akmenų struktūra buvo aptikta 2010 m. vykdytų tyrimų metu piliakalnio aikštelės Škampe (*ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 79). Tai leistų manyti, kad jos sudarė vientisą gynybinę sistemą. Ją pagal radinius būtų galima datuoti tiek XIII–XV a., tiek XVI–XVII a., bet pagal stratigrafiją labiau tikėtinas ankstyvasis datavimas. Vėlyvi radiniai ant šios struktūros paviršiaus galėjo patekti dvaro sodybos laikotarpiu. Tiksliau atsakyti leistų platesni archeologiniai tyrimai.

Šis horizontas yra siejamas su XIII–XIV a. piliakalnyje stovėjusia Rygos arkivyskupo, vėliau Livonijos ordino medine pilimi (1271 ir 1348 m. paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose).

Minėti atidengti objektai yra susiję su gynybiniais statiniais, kai kurie jų buvo gynybinės gyvenamosios paskirties. Pastebėta, kad 2010 ir 2012 m. vykdytų tyrinėjimų piliakalnyje metu gana mažai surinkta XIII–XIV a. datuojamų su buitimi susijusių radinių – keramikos ir darbo įrankių (įtveriamas peilis – 2010 m.), bet gana daug su karyba susijusių artefaktų – 8 arba leto strėlių antgaliai, 2 kirvių dalys, 2 kalavijų buoželės ir kt. Visai kitoks vaizdas konstatuotas

5 pav. XIII a. geležinės susuktos vielutės dalys, žalvarinis žiedas, rombo formos pakabutis.
E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Pieces of 13th-century wound iron wire, a bronze ring, and a diamond-shaped pendant

6 pav. Geležinė dvirankio kalavijo buoželė.
E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. An iron pommel from a two-handed sword

2009 m. tyrinėtoje piliakalnio papėdės gyvenvietėje – čia nėra su karyba susijusių radinių, tačiau dominuoja keramika, gausiai surinkta ir darbo įrankių (peilių, galąstuvų, ylių, adatų, kaltelio, įnagio apdirbti kailinių žvėrelių kailius dalys ir kt.). Abiejuose objektuose vienodai gausiai surinkta papuošalų.

Viršutiniuose iki 20–80 cm gylio sluoksniuose atidengta stulpavietė 1 (H_{abs} 82,57 m), duobė 4, rasta pavienių XV a. pabaigos – XVII a. I pusės radinių (LDK Aleksandro denaras (1495–1506 m.), Livonijos Kristinos Augustos Vazos 1649 m. ir Rygos Gustavo Adolfo 16?? m. šilingų, XVI a. I pusės geležinė dvirankio kalavijo buoželė (6 pav.) (*T-3 tipas* pagal E. Okšotą; panaši su rankena ir geležtės dalimi rasta Rygos senamiestyje (Brūzis R., 14.–16. *gadsimta tuvcīņas ieroči Rīgā*, Senā Rīga, 2012, t. 7, p. 66, pav. 1:4), geležinių kaltinių vinių, durų vyro dalis, „U“ raidės formos statybinių detalių, langų stiklo šukių (20 vienetų), sidabrinė rutulio formos su kilpele saga, žaliai glazūruotų plokštinių (augaliniiais, treliažo, „apkausto“ motyvais), negausiai karnizinių (su akanto lapų motyvais) koklių, koklių-karūnėlių bei jų kaklelių fragmentų (61 vienetas), žiestos kaimiškos (20 šukių), oksidacinės glazūruotos (58 šukės) ir neglazūruotos (5 šukės) keramikos fragmentų, gyvūnų kaulų (188 vienetai ir dar 59 chronologija nenustatyta). Šis horizontas yra siejamas su XVI–XVII a. piliakalnyje buvusia Senosios Žagarės dvaro sodyba, priklausiusia Syrevičiams ir Umiastauskiams.

Tyrimai padėjo atsakyti, kada suformuota išgrauža. XX a. 4 dešimtmetyje darytose nuotraukose ir 1942 m. atliktoje toponuotraukoje šioje vietoje užfiksuotas negilus įdubimas. Tai bei atliktų tyrimų rezultatai leistų manyti, kad

šioje vietoje jau pilies egzistavimo metu XIII–XV a. ir vėliau dvaro sodybos metu XVI–XVII a. yra buvusi vartų vieta. Šioje vietoje yra atidengta akmenų sutvirtinimo struktūra, gynybinės gyvenamosios paskirties statinys. Minėtoji išgrauža – t. y. įdauba buvo gerokai išgilinta XX a. viduryje buldozeriu formuojant mototrasą.

Laiptų V šlaite žvalgytų gręžiamų stulpaviečių vietose konstatuotas iki 20–130 cm gylio storio velėninis ir neintensyvus kultūrinis sluoksnis su gyvūnų kaulais ir negausia XVII a. žiesta glazūruota keramika.

Surinkti radiniai perduoti saugoti į JIKM.

Žagarė (Žvelgaitis's) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site

In 2012, the investigation was continued at Žagarė (Žvelgaitis's) hillfort II and the Senoji Žagarė manor site (Joniškis District) with the excavation of 96 m² (Fig. 1) and the survey of the path and 20 augering sites for stair posts (45 m²). Area 3 was marked out in a part of the hillfort's E slope (corner) and in a partially destroyed and eroded depression (about 70% of the entire excavated area).

The cultural layer was from 30–54 cm to 1.1–1.2 m thick and was divided into from 1–2 to 4–5 layers and on the basis of finds, like in 2010 into 2 horizons: 1) 13th – first half of the 15th century and 2) 16th–17th centuries. A stone construction from the fortification (?), 3 post-holes, 2 pits, a building, and a stone stove (Figs. 1, 2) were unearthed and metal artefacts (Figs. 3–6), hand thrown pottery, stove tile fragments, animal bones, and a fragment of burnt clay daub were unearthed.

The field evaluation in Virbalis

In 2012, an evaluation (92 test pits and one 5 x 1.3 m trench, a total of 101.5 m²) was conducted at the sites of planned utility lines on Birutės, Kauno, Kudirkos Naumiesčio, Laisvės, Maironio, Raudondvario, Paviržupės, Smėlio, Vištyčio, Vydūno, Vytauto, and Žalgirio streets, which are in the historic town centre of Virbalis and the site of the old town. No archaeologically valuable cultural layer was discovered on Laisvės, Smėlio, or Vydūno Streets or Kauno, Laisvės, or Vytauto alleys.

A 0.3 m (S side of the street) – 1.7 m (central carriageway) thick, 17th–19th-century cultural layer was found on Vištyčio Street, a 1–1.8 m thick, 17th–20th-century cultural layer on Birutės Street to the intersection with Vilniaus Street, a 0.5–1.4 m thick, 16th–20th-century cultural layer (Fig. 1) in the Maironio Street section to the intersection with Vilniaus Street, a 0.3–2 m thick, 16th–20th-century cultural layer (Figs. 2–4) on Vytauto Street, a 0.5–1.6 m thick, 17th–20th-century cultural layer on Kauno Street, a 0.7–1.8 m thick, 18th–20th-century mixed cultural layer with few traces of human activity on Žalgirio Street, and a 60–90 cm thick, 16th–20th-century cultural layer on Kudirkos Naumiesčio Street. A 16th–17th-century cultural layer horizon connected with one of the town's fires was discovered at a depth of 40–80 cm in the test pits. A 0.6–1 m thick 19th–20th-century mixed cultural layer with few traces of human activity and several isolated 18th-century potsherds was recorded on Raudondvario Street.

Six 16th–17th-century burials without grave goods were unearthed in the trench. Church land with a cemetery existed at the site of the present-day park according to a mid-16th-century inventory. The individuals had been interred supine, in a SE–NW direction, and in

board coffins. The arms were bent and placed in the abdominal area. Two burial horizons were distinguished. The located old cemetery attests that the town planning and street network has changed somewhat since the 16th–17th century: a cemetery probably existed at the site of the present-day street, and the street itself could have been somewhat further E of the present-day one.

ŽAGARĖ

Ernestas Vasiliauskas

Tyrimai Miesto aikštėje

2012 m. balandžio–lapkričio mėnesiais buvo tęsiami (pradėti 2011 m.; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 544–551) archeologiniai tyrimai ir žvalgymai Žagarės Miesto aikštės vietoje (buvusioje Naujosios Žagarės turgavietėje) (UK 30333) (Joniškio r.). Jų metu žvalgytas iki 40–50 cm gylio nukasamas supiltinis žemės sluoksnis. Bendras žvalgytas plotas apėmė 9460 m². Detalieji archeologiniai tyrinėjimai vykdyti lietaus kanalizacijos trasų, elektros apšvietimo stulpų vietose (tirtas bendras 281,3 m² plotas), papildomi archeologiniai žvalgymai – elektros kabelio trasų vietose (žvalgytas bendras 320,5 m² plotas). Lapkričio mėnesį pajungimo prie miesto elektros tinklų prieduobių vietose iškasti 6 šurfai (ištirtas bendras 15,1 m² plotas), žvalgytos trasos (žvalgytas bendras 96,1 m² plotas).

Miesto aikštės 23 kieme rugsėjo mėnesį iškastas 1 šurfas (2,25 m²). 1980 m. nugriauto pastato vietoje (*Miesto aikštės* 15) lapkričio mėnesį žvalgytas nukasamas paviršinis sluoksnis (bendras 209 m² plotas). Bendras ištirtas plotas Miesto aikštėje 2012 m. siekia 507,65 m²,

1 pav. Naujosios Žagarės turgaus aikštė iš R, fotografuota iš bažnyčios bokšto. Rodykle pavaizduota tyrinėto ploto 1 vieta, Miesto aikštė 15. L. Laurinavičiaus foto, 1928 m.

Fig. 1. Naujoji Žagarė market square, as seen from the E, photographed from the church tower. The arrow shows the site of excavated area 1 at Miesto Sq. 15

2 pav. Naujosios Žagarės miestelis su turgaus aikšte ir prekybinėmis eilėmis (pažymėta rodykle) ir dvaras 1865 m. (Kauno gubernijos žemėlapis IX-3 lapo fragmentas).

Fig. 2. The town of Naujoji Žagarė with its market square and rows of stalls (shown by the arrow) and manor in 1865 (a fragment of page IX-3 of the Kaunas Province map)

žvalgytas – 9460 m² plotas (tarp jų tranšėjose – 416,6 m² plotas).

Anksčiau tyrimai Miesto aikštėje ir gretimuose sklypuose, gatvių prieigose vykdyti 1997,

2003, 2007, 2010–2011 m. (ATL 1996 ir 1997 metais, V., 1998, p. 366–377; ATL 2003 metais, V., 2005, p. 237–241; ATL 2007 metais, V., 2008, p. 577; ATL 2010 metais, V., 2010, p. 547; ATL 2011 metais, V., 2012, p. 543; ATL 2011 metais, V., 2012, p. 544–551).

Bendras tirtas ir žvalgytas tranšėjose plotas aikštėje 1997 (šurfai 7–10, 13–16), 2011–2012 m. (be ploto 5, vadovas V. Juškaitis) siekia 788,9 m² (sudaro 4,93 % viso aikštės ploto), papildomai sodybų vietose – 400,35 m² (Miesto aikštė 8 sklype – 2002, 2008–2009 m. (100 m²), Miesto aikštė 16 – 2007 m. (1,9 m²), Miesto aikštė 14/15 kieme – 2003 m. (30,6 m²), Miesto aikštė 15 – 2012 m. (209 m²), Miesto aikštė 23 kieme – 2012 m. (2,25 m²), Miesto aikštė 39–41 – 2012 m. (tranšėjos 24–26, 56,6 m²), gretimose gatvėse – 24,84 m² (Miesto aikštė 2, 4 – 1997 m. (šurfai 11, 4 m²), Miesto aikštė 2, 4 – 2010 m. (1,74 m²), Miesto aikštė 1 – 2011 m. (vadovas V. Juškaitis, plotas 5, 6,3 m²), Miesto aikštė 39 – 2012 m. (tranšėja 27, 12,8 m²). Taigi plačiausiai šurfais ir perkasomis tyrinėta aikštės ŠR pusė bei gatvių prieigos.

Miesto aikštė iki pat užstatymo linijų užima bendrą 1,6 ha plotą. Paviršius leidžiasi iš ŠV į PR (H_{abs} 66,92–65,24 m)

Žvalgymų metu Miesto aikštėje užfiksuoti po 1881 m. rugpjūčio 11 d. miestelio gaisro metu sudegusių ir netrukus pastatytų 2 mūrinių prekybinių eilių (1 pav.) (nugriautos 1947 m.) pamatai (H_{abs} 66,29–66,58 m). PV prekybinės eilės bendras ilgis – 121,4 m, plotis su išorinėmis sienomis – 6,8–7,15 m (PR) – 7,4 m (ŠV), per vidurį – 7,1 m, o ŠR prekybinės eilės bendras ilgis – 120 m, plotis su išorinėmis sienomis – 6,8–7,1 m (PR) – 6,1–6,6 m (ŠV), per vidurį – 6,5–6,6 m. Tiek rašytiniai šaltiniai, tiek 2011 m. archeologinių tyrimų, tiek kartografiniai duomenys patvirtina, kad iki Naujosios Žagarės

gaisro toje pačioje vietoje yra stovėjusios medinės prekybinės eilės. 1865 m. Kauno gubernijos žemėlapyje (IX–3 lapas) pavaizduoti dvaro sodybos statiniai (iki rekonstrukcijos XIX a. II pusėje) bei miestelio gatvės struktūra su prekybinėmis eilėmis turgaus aikštės centrinėje dalyje (2 pav.).

Tyrimai suteikė duomenų apie Naujosios Žagarės turgaus aikštės raidą XVI–XX a. XVI–XVIII a. turgaus aikštė žemesnėse vietose, ypač palijus, turėjo būti klampė. XVII–XVIII a. datuojamas tvarkingai sudėtas lauko ir dolomito akmenų grindinys aptiktas tik vienoje vietoje – šurfe 2 (H_{abs} 65,72 m), aikštės V dalyje, prieigose į Maironio gatvę.

Užpelkėjusi dauba aikštėje užfiksuota tyrinėtų trasų 3, 5–7, šurfo 18, perkastos 9 (2011 m., vadovas V. Juškaitis) vietose, prieš pastatą Miesto aikštėje 8, H_{abs} 65,47–65,63 m (trasa 3), 65,05–65,21 m (trasa 5), 64,94–65,15 m (trasa 6–7) gylyje. Šioje vietoje surinkta gausi XVII–XVIII a. avalynės pavyzdžių (6 vienetai) kolekcija bei pavieniai XIII ir XVI a. radiniai.

Tam tikrose tyrinėtose vietose atidengti grindiniai (arba dangos) datuojami XIX a. Jie liudija Naujosios Žagarės miestelio plėtrą, vykdytus didelio masto turgaus aikštės rekonstrukcijos darbus. Priklausomai nuo reljefo konstatuoti 1–3 ar net 4 (šurfai 2, 8, 20) horizontų grindiniai (XIX a. pradžios, vidurio ir pabaigos). Priklausomai nuo absoliutaus aikštės aukščio – horizontų daugiausia fiksuota žemoje drėgnoje vietoje (R dalyje) ir mažiau (iki 1 m) Š ir P dalyse. XIX a. I pusės grindiniai (aikštės dangos) netvarkingai sudėti iš įvairaus dydžio dolomito ir lauko akmenų, stambaus žvirgždo, yra nelygūs. Grindiniams kartais papildomai naudotos egliaškių (trasa 6, H_{abs} 65,47–65,52 m) (3–4 pav.) arba medienos atliekos, raudonų plytų, čerpių duženos, žvirgždas (šurfas 12,

3 pav. Tranšėja 6 iš PR, atidengta XIX a. vidurio danga. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 3. Unearthed mid-19th-century pavement in trench 6, as seen from the SE

H_{abs} 65,43 m) arba pavieniai akmenys, medžio drožlės, lentgaliai (šurfas 8, H_{abs} 64,59 m). Esant santykinai aukštam įžeminio dolomito lygiui – šis natūralus gruntas tarnavo kaip kieta aikštės danga (trasos 1, 2, 4, 7). Ant jos susiformavo plonas (30–60 cm storio) neintensyvus kultūrinis sluoksnius.

3 horizontų panašios struktūros grindiniai, dangos taip pat fiksuoti 2011 m. vykdytų tyrimų Dariaus ir Girėno gatvėse metu (ATL 2011 metais, V., 2012, p. 543, pav. 3). Ši gatvė (1649, 1650, 1658 m. inventoriuose – Akmenės gatvė) kartu su Vilniaus gatve sudaro vieną ašį ŠR–PV kryptimi. Tai, kad jų aplinkoje aptikti anksty-

4 pav. Tranšėja 6 iš PV, atidengtas XIX a. vidurio akmenų ir žabu klojinys. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. An unearthed mid-19th-century stone and brushwood causeway in trench 6, as seen from the SW

0 10 cm

5 pav. Plokštinių neglazūruotų koklių fragmentai. Šurfas 7, 80–103 cm gylis. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Fragments of unglazed panel stove tiles (Blattkacheln). Test pit 7, at a depth of 80–103 cm

viausi XVII a. datuojami sluoksniai bei minėti kelių horizontų XVIII–XIX a. panašios struktūros grindiniai, dangos leidžia manyti, kad šios gatvės formavosi prekybinių kelių, ėjusių Livo-

nijos ir Kuršo miestų (Jelgavos, Rygos) ir Akmenės link, vietoje.

Viršutinis lauko akmenų grindinys (po asfaltu) su latakais lietaus surinkimui buvo įrengtas tarp 1881–1885 m. Žemesnėse turgaus aikštės vietose (trasos 3, 5–9, šurfas 7), virš grindinių ir po jais fiksuoti XIX a. supiltiniai juodos žemės sluoksniai su griuvenomis (raudonų plytų nuolaužomis), statybiniu laužu (koklių, „olandiškų“ čerpių duženomis), statybinėmis detalėmis (geležinėmis kaltinėmis nekorodavusiomis (matyt, buvusios ugnyje) vinimis ovalo, apskritimo, keturkampėmis galvutėmis, langų ir durų vyriais, durų užraktų detalėmis ir kt.), namų apyvokos daiktais (keramika ir kt.), degėisiais. Tai kalba apie vykdytus aikštės paviršiaus niveliavimo darbus nelygiose ir klampiose vietose. Tam tikslui buvo panaudotos po gaisrų valytos posesijos. Gaisrai Naujoje Žagarėje minimi 1805, 1881 m., jų metu išdegė centrinė miestelio dalis.

Aikštės tvarkybos darbus patvirtina jos V kampe, šurfe 7, H_{abs} 64,76 m (įžemis pasiektas H_{abs} 64,38 m gylyje) atidengtas suverstų sudaužytų XVIII a. vidurio plokštinių, rokoko stiliumi dekoruotų (5 pav.) karnizinių profiliuotų ir juostinių koklių duženų sluoksnis. Panašių rasta tyrinėtame plote 1 (Miesto aikštė 15). Išlieka neatsakytas klausimas – iš kokios jie sodybos ir kada buvo supilti.

Trasoje 2, prie pašto, H_{abs} 64,52–64,72 m atidengtas XIX a. viduriu datuojamas (pagal rastą Rusijos imperijos Aleksandro II 1858 m. denezką, Prūsijos Frydricho Vilhelmo IV 1850 m. 1 pfenigį) drenažo latakas, išklotas žabais, vedęs į PV–ŠR tekantį bevardį upelį (žymimas Naujosios Žagarės 1836 ir 1877 m. žemėlapiuose). Latakas ir grindiniai–dangos liudija ketinimus ne tik tvarkyti aikštę, bet ir ją nusausti drėgniausioje vietoje.

Šurfe 25 (Miesto aikštė 5) 1,12 m gilyje ($H_{\text{abs}} 64,40$ m) aptikta XVIII–XIX a. pradžioje (?) į drėgną gruntą prieš namo pamatus įmesta medinės stogo (?) konstrukcijos dalis – V raidės forma sukaltos 2 lentos (storis – 2,5 cm, ŠV dalyje neišlikusios) su šalia (PR pusėje) įkalto mis 2 vinimis apskritomis didelėmis galvutėmis, su tašytu keturkampio pjūvio rąsteliu per vidurį (skersmuo – 13x13 cm). Rąstelio ŠR šone fiksuotos 3 stačiakampio formos 14 cm pločio įpjovos, viena nuo kitos nutolusios 52 ir 48 cm atstumu (iš ŠV į PR). Konstrukcijos plotis – 40–44 cm (6 pav.).

Aikštės P dalyje, prieš pastatą Miesto aikštėje 25, plote 8 (5x7 m dydžio – bendras 35 m²) atidengta ir iširta XVIII a. II pusėje sudegusios (gaisrai Naujojoje Žagarėje minimi 1757–1758, 1775 m.), pagal monetas 1710–1765 m. datuojamos smuklės su pusrūsiu, moline asla vieta. Ją sudarė suplūkto apdegusio kieto molio sluoksnis bei sudėti dolomitinių akmenų grindinėliai, degėsiai. Pusrūsiuje tyrimų metu atidengtas sudegusių grūdų (miežių?) sluoksnis. Jame ir ant aslos surinkti radiniai: yla, antpirščio, kriauninio peilio ir įtveriamųjų peilių, stiklinių ir varinių taurelių dalys, žistos kaimiškos

6 pav. Šurfe 25 atidengta medinė konstrukcija iš ŠV. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. The unearthed wooden structure in test pit 25, as seen from the NW

7 pav. Žistas puodas. XVIII a. II pusė. Plotas 8. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 7. Hand thrown pot. Second half of the 18th century. Area 8

0 — 5 cm

(iš viso 151 vienetas, 35 % visos keramikos, kelių šukių peteliai, dekoruoti bangelė (7 pav.), horizontaliomis įkartėlėmis, bangelės ir vertikalinių ar įstrižių įkartėlių kombinacija), oksidacinės glazūruotos (iš viso 108 vienetai, 26 %) ir neglazūruotos (iš viso 137 vienetai, 33 %), „juodosios“ (1 puodo, iš viso 15 vienetų, 4 %), fajanso (iš viso 7 vienetai, 2 %) keramikos šukės (keletą indų pavyko rekonstruoti) (iš viso 418 vienetų, 61 % visų radinių), puodyninių apvalia ir rozetine (keletas) anga, plokštinių juodai glazūruotų rokoko stiliaus koklių fragmentai

0 ————— 5 cm

8 pav. Žiestų puodų šukės. XVIII a. II pusė – XIX a. pradžia. Tranšėja 6. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 8. Sherds of hand thrown pots. Second half of the 18th – early 19th century. Trench 6

0 ————— 10 cm

9 pav. Glazūruoto qsočio dalis. XVII–XVIII a. sandūra. Šūrfas 25, virš medinės konstrukcijos. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 9. Part of a glazed pitcher. Turn of the 18th century. Test pit 25, above a wooden structure

(iš viso 139 vienetai, 21 % visų radinių), gyvūnų kaulai (iš viso 91 vienetai, 13 %), lazdyno riešutų kevalai, langų stiklų duženos, vitražo švininio tvirtinimo fragmentas, 5 geležinės kaltinės vinys (1 % visų radinių), durų vyrio dalis, 17 monetų (3 % visų radinių). Tarp jų 3 Švedijos Karolio XII 1716 m., Frederiko I 1722 m., 1740 m. erės, 3 Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės Ernesto Johano Birono monetos (1765 m. trigrašis, 2 – 1763 m. grašiai), 6 ATR Jono Kazimiero Vazos (LDK Vilniaus (1665 m.), Lietuvos Bresto ir 1 tiksliau nenustatytos kalyklos, 1664 m. Lenkijos ir 2 tiksliau nenustatytų datų) variniai šilingai, 1 Rygos–Livonijos Karolio XI šilingas, 1 varinė Rygos Kristinos Augustos Vazos šilingo klastotė, 3 Lenkijos Augusto III 1756 m. ½ grašio, Gdanskio 1757 m. šilingas ir 1756 m. pusan-trokas, įlindęs į riešuto kevalą, ir kt.

Pagal pusrūsio kontūrus, aslą, akmenų grindinėjus pavyko nustatyti smuklės patalpos, orientuotos Š–P kryptimi, dydžius – 6,2x 5,4 m, o tai sudaro bendrą 33,5 m² plotą. Kiek neįprasta turgaus aikštei šio statinio kryptis – aikštė orientuota ŠV–PR kryptimi. Dėl ribotos tyrimų apimties sunku pasakyti, kiek šiame pastate buvo patalpų. Tiksliau nenustatyta, ar trasoje 14, apie 7–8 m į ŠV nuo ploto 8 rastas žalvarinis suplotas katiliukas yra susijęs su aprašomu statinių kompleksu. Be to, visai greta, žalioje zonoje rastos kiek vėlyvesnės monetos (sidabrinis Rusijos imperijos Jekaterinos II 1771 m. rublis ir biloninis Braunšvigo–Volfenbutelio Karolio Vilhelmo Ferdinando 1788 m. 1/12 talerio).

Atidengtas pusrūsis buvęs 5x2,5 m, tai sudaro bendrą 12,5 m² plotą. Jo R gale (H_{abs} 65,75–66,11 m), iš dalies Š gale (H_{abs} 65,81 m) ir PV kampe (H_{abs} 65,94–65,96 m) atidengti pamatiniai akmenys. Jie buvę skaldyti, apdegę, daugiausia sudėti statmenai.

Tyrimų metu surinkta duomenų apie aikštės struktūrą, formą, kryptį. Atidengta minėta smuklė bei pavienių radinių koncentracija aikštės ŠV dalyje leidžia manyti, kad aikštėje bent XVIII a. būta pavienių ūkinės-visuomeninės paskirties pastatų – smuklių ar sodybų.

2012 m. tyrimai Miesto aikštėje 5 ir 15 leidžia manyti, kad XVII–XVIII a. sklypų, išorinės pastatų užstatymo linijos (šoniniais fasadais į gatvę) sutapo su vėlesnio – XIX–XX a. užstatymo linijomis – t. y. aikštės struktūra, kryptis, forma XVII–XIX a. iš esmės nebuvo perplauota. Tai patvirtina ir kitose aikštės vietose (po važiuojama dalimi, pastatų prieigose) anksčiau 1997, 2011 m. tyrimų duomenys – tyrinėtose vietose pamatai nebuvo fiksuoti.

Tyrimų ir žvalgymų metu surinkta masinių radinių: XVII–XIX a. žistos kaimiškos (keli peteliai, dekoruoti horizontaliomis, vertikaliomis, įstrižomis įkartėlėmis arba bangele, arba jų kombinacija (trasa 6)) (7–8 pav.), Naujųjų laikų oksidacinės glazūruotos (9 pav.) ir neglazūruotos, XVIII a. II pusės – XIX a. fajanso, porceliano, akmens masės keramikos, XVII–XVIII a. puodyninių (didžioji dalis apskrita anga, keletas – rozetine) ir dubeninių kvadratine anga, XVIII a. I pusės juodai glazūruotų ir neglazūruotų rokoko stiliaus plokštinių (5 pav.) ir kampinių, baltai glazūruotų juostinių, neglazūruotų karnizinių profiliuotų koklių, tamsaus stiklo butelių, skaidraus stiklo taurelių, stiklinių duženu, gyvūnų kaulų, XIX–XX a. geležinis kaltelis, geležinių kirvių, įvairių XVII–XIX a. geležinių statybinių detalių (XVII–XIX a. durų kabliukas, kaltinių vinių ovaliomis (viena nuo stogo kraigo (?)) (šurfas 25)), apskritomis, keturkampėmis (XIX a. pradžia) galvutėmis (10 pav.), XIX–XX a. pakabinama spynelė, rakto galvutė, durų užrakto fragmentų), XIX a. arklių pasagų, XIX–XX a. I pusės kastuvo dalis ir kitų tiksliau

10 pav. Geležinės kaltinės viny. Tranšėja 6. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 10. Hand-forged iron nails

11 pav. Patrankos sviedinys. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 11. A cannonball

neidentifikuotų dirbinių (dalis apsilydę) detalių.

Tarp ypačiųjų radinių minėtini papuošalai. Tai sidabrinis uždaras žiedas su apskrita priekine dalimi, dekoruota brūkšneliais ir stilizuotos „C“ raidės motyvais (rastas atsitiktinai), žalvariniai: XVI a. žiedas susikeičiančiais galais rombo formos priekine dalimi (trasa 1), uždaras paplatinta ovalo formos priekine dalimi (šurfas 18), 4 XIX a. uždari juostiniai žiedai (šurfas 8, trasa 20, 23 ir atsitiktinis), XIX a. I pusės žiedas praplatinta ovalo formos priekine dalimi (trasa 8), balto metalo pakabutis nuo kaklo vėrinio (dengtas geltono metalo sluoksniu), XIX a. I pusės sidabrinė žiedinė segė, XVII–XVIII a. geležinės (viena dengta geltono metalo sluoksniu) ir žalvarinės grandys, XVII–XIX a. odinės avalynės (nustatyti 6 batai: XVII a. du pusbačiai, 3 klepės ir XIX a. pusbatis) vienetų ir keliolika jų dalių (daugiausia apačios detalių komplektų liekanos; 15 vienetų) bei fragmentų, 2 XVII–XVIII a. geležinės batų pasagėlės, kriaušinis peilis, kito peilio dekoruotos kriaušės, įtvėriamųjų peilių dalys, XVII–XVIII a. lentinio kubilo (ar kibiro) pusė su dugnu, žalvariniai XVIII a. II pusės – XIX a. 3 antpirščiai, 2 adatinių, geležinių 2 ylių dalys, 2 žirklių dalys, žalva-

12 pav. Nikolajaus I laikų 20 svarų geležinis svarstis.

E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 12. A 20 pound iron weight from the reign of Nicholas I

0 — 5 cm

rinės apskritos su 4 skylutėmis ir išgaubtos arba plokščios su kilpele (vienos centrinėje dalyje pavaizduotas valdovo biustas, aplink užrašas „DK[...]IDCR ET NA REX“) sagos, XVII–XVIII a. 5,35 cm skersmens ir 620 g svorio ketaus patrankos sviedinys (XIX a. I pusės dangoje) (11 pav.). Kitas tokio pat kalibro (5,3 cm skersmens ir 650 g svorio) sviedinys aptiktas 2010 m. atsitiktinai daržuose, į Š–ŠV nuo senųjų žydų

0 — 2 cm

13 pav. Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės Ernesto Johano Birono 1764 m. šilingas, 1763 m. grašiai, 1764, 1765 m. trečiokai. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 13. Duchy of Courland and Semigallia Ernst Johann von Biron 1764 shilling, 1763 groats, 1764, 1765 threegroats

kapinių, Dolomito gatvės Š gale (ATL 2010 metais, V., 2011, p. 468, pav. 5). Taip pat tyrimų metu surinkti 4 švininiai muškietų šratai, kapotų lydinių fragmentai, žalvarinė knygos sąsagėlė (tai trečias tokio pobūdžio radinys Žagarėje; dvi rastos 2003 m. Miesto aikštėje 14 (ATL 2003 metais, V., 2005, p. 239, pav. 80:1–2)), geležiniai XIX a. I pusės Nikolajaus I laikų 20 svarų svarstis (XIX a. I pusės dangoje) (12 pav.) ir bipiramidinis svarelis (viršuje įrėžta raidė „K“, kitoje – „S/MO“, dydžiai – 1,6x1,6 cm, h – 9 mm, svoris – 14,21 g), deformuotos XIX a. pabaigos alavinės žvakidės 2 dalys, XIX a. porceliano ir balto kaolino pypkių fragmentai ir kt.

Taip pat surinkta 123 XVII–XX a. įvairių nominalų (daugiausia šilingai ir kapeikos) ir valstybių monetos (be Miesto aikštės 15) (LDK (Lietuvos Bresto 166? m. (3 vienetai), Vilniaus (1665 m., 1666 m. (3 vienetai), 166? m.), nenustatytos kalyklos 16?? m. (1 vienetas), Lenkijos (1661 m., 1664 m., 166? m. (3 vienetai), tiksliau nenustatyti ATR (4 vienetai) Jono Kazimiero Vazos šilingai, Rygos Zigmanto III Vazos 1619 m. ir nenustatyta data, Kristinos Augustos Vazos (1632–1654 m.), Karolio XI 166? m. (2 vienetai), neidentifikuotas XVII a. vidurio šilingas, Rygos Kristinos Augustos Vazos šilingo klastotė, Livonijos Karolio X Gustavo 16?? m., Karolio XI 166? m. šilingai, Lenkijos Zigmanto Vazos 16?2 m. 3 grašiai, Augusto III 1757 m. (Gdanskas) ir 175? m. (kalykla nenustatyta) šilingai, 1756 m. ½ grašio, pusanatrokas, Stanislovo Augusto Poniatovskio 17?? m., 178? m. grašiai, Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės Ernesto Johano Birono 1763 m. grašiai (2 vienetai), 1765 m. 3 grašiai (13:4–6 pav.), Rusijos imperijos nenustatyto valdovo 17?7 m. denga, Jekaterinos II 1771 m. rublis, 1773 m. 2 kapeikos, Aleksandro I 1810 m. 2 kapeikos, 1812 (?) m. 1 kapeika, 2 kapeikos, 1813 m. 1 kapeika,

2 kapeikos, 50 kapeikų, 1814 m. 2 kapeikos (2 vienetai), Nikolajaus I 183? m. (2 vienetai), 1833 m. 5 kapeikos, 1840 m., 1841 m. ¼ kapeikos „sidabru“, 1840 m. (?), 184? m., 1842 m. ½ kapeikos „sidabru“, 1841 m. 1 kapeika „sidabru“ (3 vienetai), 1841 m. 2 kapeikos, 184? m. 1 kapeika, 185? m. 1 kapeika, Aleksandro II 1858 m., 1859 m. denezkos, 1859 m. 2 kapeikos, 1860 m. 1 kapeika (2 vienetai), 1861 m. 2 kapeikos, Aleksandro III 1882 m. 3 kapeikos, Nikolajaus II 1903 m. 10 kapeikų, 1910 m. ½ kapeikos, 1913 m. 2 kapeikos, Varšuvos kunigaikštystės Frydricho Augusto 1810–1814 m. 3 grašiai, Lenkijos karalystės 182? m. ir 1816–1832 m. 5 grašiai, Nikolajaus I 1840 m. 10 grašių, Prūsijos Frydricho II (1740–1786) 1782 m. 3 kreiceriai, šeštokas (tikslī data nenustatyta) (14: 2 pav.), Frydricho Vilhelmo III 1839 m. 1 pfenigis, Frydricho Vilhelmo IV 1850 m. 1 pfenigis, Saksonijos Frydricho Augusto 1695 m. 1/12 talerio, Frydricho Kristijono 1763 m. 1/12 talerio (14:1, 3 pav.), Braunsveigo–Volfenbiutelio Karolio Vilhelmo Ferdinando 1788 m. 1/12 talerio (14:4 pav.), Švedijos Karolio XII 1716 m., Frederiko I 1722 m., 1740 m. erės, Lietuvos Respublikos 19?? m. 1 centas, TSRS 1945 m. 20 kapeikų, 1946 m. 5 kapeikos, 10 kapeikų, 15 kapeikų, 1949 m. 3 kapeikos, 1950 m. 2 kapeikos, 10 kapeikų, 15 kapeikų, 1955 m. 3 kapeikos, 1956 m. 3 kapeikos, 1957 m. 2 kapeikos (2 vienetai), 1961 m. 2 kapeikos (2 vienetai), 20 kapeikų (2 vienetai), 1963 m. 2 kapeikos, 1969 m. 2 kapeikos, 1977 m. 2 kapeikos, 10 kapeikų, 1980 m. 2 kapeikos, 1982 m. 2 kapeikos, 1984 m. 1 kapeika, 1988 m. 3 kapeikos, 19?? m. 1 kapeika (3 vienetai), Vokietijos 194? m. 5 pfenigiai, 194? m. 10 pfenigių (4 vienetai), 1942 m. 10 pfenigių. Rastas ir 1 Niurnbergo skaičiavimo žetonas (prancūziškas tipas, Lasarus Gottlieb Lauffer (1663–1709)). Pažymėtina, kad sąlyginai mažai

14 pav. Saksonijos Frydricho Augusto 1695 m. 1/12 talerio, Frydricho Kristijono 1763 m. 1/12 talerio, Prūsijos Frydricho II (1740–1786 m.) šeštokas, Braunsveigo–Volfenbiutelio Karolio Vilhelmo Ferdinando 1788 m. 1/12 talerio. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 14. Saxony Friedrich August 1695 1/12 thaler, Friedrich Christian 1763 1/12 thaler, Prussia Frederick II (1740–1786) sixgroat, Charles William Ferdinand, Duke of Brunswick-Wolfenbüttel 1788 1/12 thaler

rasta Rusijos imperijos Aleksandro III ir Nikolajaus II monetų.

Surinkta XVIII–XX a. I pusės 44 švininės įmonių, fabrių, prekybinių ir muitinių plombos (Rusijos imperijos Tauragės muitinės 18?4 m., 1858 m., 1867 m., tiksliau nenustatytos XIX a. vidurio (2 vienetai), Virbalio muitinės 1866 m., Varšuvos muitinės 1903 m., neidentifikuotos 18?? m. muitinės, Kauno (?) XIX a. vidurio audeklų, 3 Maskvos (viena – XIX a. II pusės, su užrašais „МОСКВА“, „АГЕНСТВО ДВИГАТЕЛЬ“; kita – su užrašu „РОССИЙСКАГО ОБЩЕСТВА“, „МОСКОВСКОЙ КОНТОРЫ № 3“, trečia – „БАЛАНОВА СЫНОВЕЙ“, „МОСКВА“) ir kitų įmonių (gamyklos (XX a. pradžia, vienoje pusėje užrašas: „ФЕМИКИНА“), XX a. pradžios 2 Rygos įmonių (viena – su užrašu „РИГА“, „ШЕЛЬТИНГЪ“, kita – su pavaizduotu miesto herbu (sukryžiuoti raktai), šonuose raidėmis „ТW“) (15 pav.), Rygos pašto ar telegrafo kontoros, Lodzės XX a. pradžios įmonių (3 viene-

15 pav. Švininė plomba (Ryga). Skersmuo – 2,25x1,95 cm, svoris – 11,21 g. Tranšėja 6. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 15. A lead seal (Rīga). Diameter – 2.25 x 1.95 cm, weight – 11.21 g

tai), Bialystoko fabriko, tiksliau neidentifikuotos (5 vienetai), Prūsijos muitinės Frydricho II (?), muitinės (?) (XVIII a.), tiksliau neidentifikuota (vienoje pusėje pavaizduotas erelis), neidentifikuota Vakarų Europos (viena su sunkiai įskaitomu užrašu: „S[.]T“), kita – XX a. pradžios įmonės su užrašu „M. Reiss & Sonn / Patent“), Latvijos Respublikos Rygos (tiksliai data nenustatyta), Lietuvos Respublikos Joniščio 1930 m., Kauno 1939 m. ir data nenustatyta, Virbalio 1925, 1927 m. ir tiksliau nenustatytos 1936 m. muitinių, Klaipėdos (?) tekstilės (?) (su užrašu „...LIŪ FABRIKAS“, „AkcBve“) ir tiksliau neidentifikuotos (6 vienetai). Rastas XIX a. žalvarinis kryželis, XX a. I pusės aliuminis (Lietuva) ir XVIII a. švininis (Italija) medalikėliai.

Didžioji dalis surinktų radinių datuojami XIX a. Jie atspindi Naujosios Žagarės miestelio ūkinę raidą, kur didžiausia plėtra fiksuojama XIX a. Numizmatikos radiniai rodo XVII–XIX a. pinigų cirkuliaciją, prekybinių ryšių geografiją. Kadangi Žagarė buvo įsikūrusi patogioje geografinėje padėtyje – prie pat LDK – Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės, vėliau Kauno–Kuršo gubernijų pasienio, taip pat XIX a. ją kirto kelias, ejęs iš Prūsijos (per Tilžę), Žemaitijos, Kauno Mintaujos (dabar Jelgava) ir Rygos link – tokiu būdu numizmatinėje medžiagoje tam tikrais laikotarpiais jaučiama gana stipri Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės (XVIII a. II pusėje), Rusijos imperijos (nuo XVIII a. vidurio), Prūsijos karalystės įtaka (XVIII a. II pu-

sėje – XIX a. viduryje). Kitaip, nei gretimoje Livonijoje (lobių duomenimis), Žagarėje XIX a. I pusėje nedominavo Vakarų Europos monetos, čia 1710 m. prie Rusijos prijungus greta esančią švedų valdomą Livoniją su Ryga nuo pat XVIII a. vidurio pradėjo įsitvirtinti Rusijos imperijos monetos, nors iki pat XIX a. vidurio tuo pačiu metu cirkuliavo lenkiška piniginė sistema.

Su siuvėjo amatu susijusių XIX a. dirbinių surinkta trasose 6, 8.

XVII–XVIII a. datuojamame sluoksnyje rasta keletas XIII a. dirbinių fragmentų (XIII a. žalvarinių pasaginių segių buoželės formos galvutės (svoris – 4,09, 4,88 g) (trasos 5, 7). Šie radiniai kaip ir 2011 m. rasta XIII a. žalvarinė pasaginė segė zoomorfiniais galais (plotas 1) buvo aptikti dauboje, aikštės R dalyje (*ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 547, pav. 6). Jų patekimo į aikštę aplinkybės tiksliau nenustatytos.

Kultūrinio sluoksnio storis siekia 0,5–1,95 m.

Įžemis pasiektas įvairiame gylyje: R kampe – H_{abs} 64,19–64,23 m (trasa 1) ir H_{abs} 64,52–64,78 (trasa 2), ŠR dalyje (trasa 6) – H_{abs} 64,62–64,83 m, R dalyje (šurfas 9) – H_{abs} 65,12 m, Š kampe (šurfas 13) – H_{abs} 66,12 m, V kampe (šurfas 7) – H_{abs} 64,38 m, centrinėje dalyje – H_{abs} 65,72 m (šurfas 3) ir H_{abs} 64,85 m (šurfas 10), H_{abs} 64,72 m (trasa 5), P dalyje – H_{abs} 66,03–66,11 m (plotas 8) ir H_{abs} 66,05–66,10 m (šurfas 5).

Miesto aikštės 23 kieme iškastas 1 šurfas ištiriant bendrą 2,25 m² plotą. Senosios vaistinės mūrinis pastatas statytas 1826 m. Šurfas kastas prie pastato PV priestato (statytas XX a. pradžioje?) ŠV sienos, 50 cm atitrauktas į ŠR nuo priestato V kampo. Jame 26–49 cm gylyje atidengtas XIX–XX a. I pusės sudėtas lauko akmenų kiemo grindinys, o 84 cm atstumu į

ŠV nuo priestato PR sienos (vidurys, PR pakraš-
tys 54–67 cm atstumu nuo priestato sienos)
fiksutas latakas–nuogrinda.

Miesto aikštėje 15 žvalgytas plotas 1 buvo
22x9,5 m dydžio – iš viso 209 m² plotas (1 pav.).
Čia 20–50 cm gylyje atidengtas pastatas su
pamatais, spėjamomis 6–7 patalpomis (16 pav.)
(pagal 1775 m. Naujosios Žagarės gaisro lius-
tracijos kitų pastatų analogijas – gerosiomis
trobomis, alkieriais, špižarne, bakavaja arba
užpečine) su lentinėmis grindimis, stikliniais
vitražiniais (2003 m.) langais, duonkepe ir
kokline krosnimis (17 pav.), 2 pusrūsiais (įren-
gimo data nenustatyta), čerpiniu („olandiškos“)
stogu. Nustatyti pastato dydžiai – 15x9,5 m, tai
sudaro bendrą 142,5 m² plotą. Jis pagal koklių
stilizaciją buvęs statytas XVIII a. II–III ketvir-
čiuose. Surinktos monetos liudija, kad šioje
vietoje stovėjęs pastatas su krosnimi galėjo būti

nuardytas arba, mažiau tikėtina, sudegęs (1775
ar 1805 m. gaisro tikimybę patvirtina tyrimų
metu atidengti apdegę rąsteliai, lentos, kartu su
kitais radiniais fiksuoti suvirtusių čerpių frag-
mentai; paneigtų aplinkybė, kad nėra ištisinio
degėsių sluoksnio, mažai radinių, keramikos,
akmenys neperdegę) XVIII a. pabaigoje. Vėliau,
tikriausiai išvalius griuvenas (griovimo ir gais-
ro), pagal rastas monetas galima manyti, kad
XVIII a. pabaigoje – XIX a. I pusėje ant tų pačių
pamatų netrukus buvo pastatytas medinis vie-
naukštis pastatas su mezoninu, cokoliu ir 2 pus-
rūsiais (laikotarpis tiksliau nenustatytas), kuris
užfiksuotas XX a. fotografijose (1 pav.).

Jame ir šalia jo surinktos 27 monetos (2 %
visų XVIII–XIX a. pradžios radinių): LDK Vil-
16 pav. Plotas 1 iš viršaus (ŠR). Miesto aikštė 15.
E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 16. Area 1, as seen from above (NE). Miesto Sq. 15

0 3 cm

18 pav. Varinis šaukštelis. Miesto aikštė 15.
E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 18. A copper teaspoon. Miesto Sq. 15

niaus 1664 m., Kauno 1665 m., Lenkijos 1667 m. ir tiksliau nenustatyti ATR (2 vienetai) Jono Kazimiero Vazos variniai šilingai, Livonijos Kristinos Augustos Vazos šilingo klastotė, Livonijos (?) Karolio XI 1663 m. šilingas, Lenkijos Augusto III 1752 m., 1763 m. (Elbingas) šilingai, Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės Ernesto Johano Birono 1764 m. šilingas, 1764 ir 1765 m. trigrašiai (13:1–3 pav.), Rusijos imperijos Pavlo I 1797 m. denga, 1797 m., 1798 m. 1 kapeikos, Aleksandro I 1817 m. 2 kapeikos (2 vienetai), Nikolajaus II 1907 m. (?) 2 kapeikos, Lietuvos

17 pav. Krosnis 1. Miesto aikštė 15.

E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 17. Stove 1. Miesto Sq. 15

Respublikos 1925 ir 1936 m. 1 centas, Vokietijos 1943 m. 5 pfenigų, TSRS 1945 m. 15 kapeikų, 1954 m. 3 kapeikos, 1972 m. ir tiksliau nenustatyta data 1 kapeikos (2 vienetai) bei tiksliau nenustatyta XVII–XVIII a. moneta, varinis arbatinis šaukštelis (18 pav.), varinės ažūrinės diržo (?) detalės, stiklinis buteliukas nuo vaistų (?), kelių stiklinių buteliukų dugneliai, butelių šukės (1 % visų radinių), prie XVIII a. III ketvirtyje nuardytos krosnies gausiai surinkta plokštinių neglazūrotų (nedidelė dalis dengta juoda, balta glazūra) koklių, dekoruotų rokoko motyvais (124 vienetai), karnizinių profiliuotų (59 vienetai), baltai glazūrotų juostinių (78 vienetai) koklių ir jų kaklelių (331 vienetas) fragmentų (592 vienetai – 56 % visų radinių). Rasta pavienių koklių apskrita (12 vienetai) ir glazūrotų kvadratine (1 vienetas) angomis, XVIII a. II pusės – XIX a. pradžios žiemos kaimiškos keramikos (42 vienetai – 21 % visos keramikos), kurių kelių peteliai dekoruoti horizontaliomis įkartėlėmis ar bangelėmis ir horizontalių linijų kombinacija (19 pav.) (panašių (0,6–1,05 m

0 5 cm

gylis) rasta 2003 m. Miesto aikštės 14/15 kieme; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 238, pav. 79:2) – jie taip pat turėtų būti datuojami XVIII a. II puse – XIX a. pradžia (kaip ir 2012 m. rastieji) ar jų eilėmis, horizontalių linijų ir bangelės kombinacija, oksidacinės glazūruotos (59 vienetai – 29 %) ir neglazūruotos (78 vienetai – 38 %), fajanso (22 vienetai – 11%) (fajanso puodelio dalis (1–1,1 m gylis), rasta 2003 m. Miesto aikštės 14/15 kieme, turėtų būti datuojama ne XVII a., bet labiau tikėtina, XVIII a. II puse – XIX a. pradžia (*ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 238, pav. 79:1; Vasiliauskas E., *The development of towns of the Šiauliai crown estate from the 16th to the 18th century*, *Archaeologia Baltica*, Klaipėda, 2011, vol. 16, p. 94, fig. 18)), akmens masės (butelio) (2 vienetai – 1 %) keramikos (203 vienetai – 19 % visų radinių), gyvūnų kaulų (170 vienetai – 16 % visų radinių), geležinių kaltinių vinių mažomis keturkampėmis galvutėmis. Panašių vinių rasta 2003 m. visai greta, Miesto aikštės 14/15 kieme (šurfas 2, 95 cm gylis) (žr. Vasiliauskas E., *Žagare 16.–18. gs.*, *Starptautiskās zinātniskās konferences “Zi-*

19 pav. Puodų šukės. Miesto aikštė 15.
E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 19. Potsherds. Miesto Sq. 15

nātniskie lasījumi Ģ. Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejā” materiāli, Jelgava, 2008, *Raksti V*, pav. 7), trasoje 6, 8 – datuojamos XVIII–XIX a. pradžia. Tad konkrečiais atvejais jos gali būti chronologiniu indikatoriumi). Taip pat rasta vinučių ovaliomis galvutėmis (8 vienetai – 1 % visų radinių; viena – nuo stogo kraigo (?) dalies – panašiai kaip ir šurfe 25), statybinių detalių, „olandiškų“ čerpių fragmentų (44 vienetai – 4 % visų radinių), keletas langų stiklo šukių, geležinė arklio pasaga. Panašių koklių rasta šurfe 7 (Miesto aikštė, 2012 m.).

Istoriniai duomenys rodo, kad Naujoje Žagareje 1778–1789 m. dirbo žydų tautybės knygrišys (*introligator*) Sz. Szachna. Remiantis 2003 (surastas geležinis puansonas, 2 žalvarinės knygų sąsagėlės) ir 2012 m. tyrimų duomenimis, galima manyti, kad tirtoje vietoje XVIII a. II pusėje buvo knygrišio sodyba su gyvenamuoju namu. Anot istoriko Elmanto Meilaus, naujo svarbaus knygrišio verslo atsiradimas liudi-

ja Žemaitijos miestelių kultūrinį ūgtelėjimą XVIII a. II pusėje (Meilus E., *Žemaitijos kuni-
gaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.*,
V., 1997, p. 71).

Radiniai, masinė medžiaga perduota sau-
goti į JIKM.

The investigation in Miesto Square

In 2012, the survey and excavation begun in 2011 was continued at the site of the Žagarė Miesto Square (former Naujoji Žagarė market-
place) (Joniškis District). Test pit 1 (2.25 m²) was excavated in the courtyard at Miesto Sq. 23 and the digging up of the surface layer was monitored at the site of a building demolished in 1980 (Miesto Sq. 15) (209 m²). A total of 507.65 m² was excavated and 9460 m² (includ-
ing 416.6 m² in trenches) were surveyed in Miesto Square in 2012.

The investigation yielded data about the development of the Naujoji Žagarė market square during the 16th–20th centuries. The founda-
tions of two rows of masonry stalls (Figs. 1–2) burnt during the city fire after 11 August 1881 and soon rebuilt (demolished 1947) were recor-
ded in Miesto Square. During the 16th–18th centuries, the market square, which was in lower locations, must have become swampy, especially after a heavy rain. Orderly field and dolomite stone paving dating to the 17th–18th centuries was discovered at only one place, in test pit 2. A boggy depression in the square was recorded in front of the building at Miesto Sq. 8. Depend-
ing on the relief, paving (early, mid, and late 19th century) was recorded in 1–3 or even 4 (test pit 2, 8, 20) horizons (Figs. 3–4). A mid-19th-century drainage gutter was unearthed in trench 2 near the post office. It and the paving – pave-
ment attest to the intentions to not only put the

square in order but also to dry out the dampest site. Part of a wooden roof (?) structure (Fig. 6) lost in the wet soil in front of the house founda-
tion in the 18th – early 19th century (?) was discovered at a depth of 1.12 m in test pit 25 (Miesto Sq. 5).

The site of an inn, which had a semi-base-
ment and a hard-packed earth floor and which burnt down in the second half of the 18th cen-
tury (fires having been mentioned in Naujoji Žagarė in 1757–1758, 1775), was unearthed and studied in area 8 (35 m²) near the building at Miesto Sq. 25 in the S part of the square and was dated to 1710–1765 on the basis of coins. An abundance of potsherds, stove tile frag-
ments, glass shards, small copper beaker frag-
ments, knives, etc. were collected at this site (Fig. 7).

Data were collected during the excavation about the structure, shape, and direction of the square. The aforementioned unearthed inn and a concentration of isolated finds in the NW part of the square allows one to think that at least isolated economic – public buildings, i.e. inns or homes, existed in the square in at least the 18th century.

17th–19th-century mass finds were collected: hand thrown rustic (Figs. 7–8), Modern Era oxidation glazed (Fig. 9) and unglazed faience, porcelain, and stoneware pottery from the second half of the 18th–19th centuries, jars and bowls from the 17th–18th centuries, black glazed and unglazed rococo panel (*Blattkacheln*) (Fig. 5) and corner (*Eckkacheln*) stove tiles, white glazed strip and unglazed cornice (*Gesims-
kacheln*) stove tiles from the first half of the 18th century, animal bones, various 17th–19th-century iron hardware (door hooks, hand-forged nails with oval, round, and square heads (Fig. 10)), etc. were collected.

16th–19th-century ornaments, 17th–19th-century leather footwear, two 17th–18th-century iron heel plates, a knife with a full tang, a decorated scale from another knife, pieces of knives with a push tang, half of a 17th–18th-century stave vat (or bucket) with the bottom, three brass thimbles from the second half of the 18th–19th century, two needles, pieces of two iron awls, pieces of two pairs of scissors, brass buttons, a 17th–18th-century cast cannonball (Fig. 11), four lead musket balls, a brass book clasp, a 20 pound iron weight from the reign of Nicholas I in the first half of the 19th century (in a pavement from the first half of the 19th century) (Fig. 12), a bipyramidal weight, etc. should be mentioned among the individual finds. 123 17th–19th-century coins of various denominations (mostly shillings and kopecks) and states were also collected (not including from Miesto Sq. 15) (Fig. 13:4–6; 14) along with 44 lead corporate, factory, merchant, customs, and post office seals from the 18th – first half of the 20th centuries (Fig. 15).

Several 13th-century artefact fragments (bronze penannular brooches with knob terminals) were found in a 17th–18th-century layer.

Area 1 (22 x 9.5 m) was surveyed at Miesto Sq. 15 (Figs. 1, 16, 17). A 15 x 9.5 m wooden building that stood there in the second half of the 18th century and had a foundation, suspected 6–7 rooms with board floors, a bread oven and tile stoves, two semi-basements (creation date undetermined), a (Dutch) tile roof, finds (hand thrown rustic, oxidation, faience, and stoneware pottery, panel, cornice, and strip stove tiles; 27 coins (Fig. 13:1–3; 18; 19); hand-forged iron nails; window glass shards; etc. were unearthed at this site at a depth of 20–50 cm.

Later, based on the discovered coins, it is possible to think that in the late 18th – first half of the 19th century a wooden single story building with a mezzanine, a socle, and two semi-basements (the period not being precisely determined), which have been recorded in 20th-century photographs (Fig. 1), was soon erected on the same foundation.

**Archeologiniai
tyrinėjimai Lietuvoje**

2012
metais

Straipsnių rinkinys

Maketas Aida Janonytė
Vertimai į anglų kalbą
Jeffrey Arthur Bakanauskas
Kalbos redaktorė Ieva Puluikienė

Pirmajame ir ketvirtajame viršelio puslapiuose:
Jutonių (Dubingių) pilkapyno
pilkapio 62 tyrimų vaizdas iš viršaus.
R. Šmigelsko nuotr.

Leidėjas:
Lietuvos archeologijos draugija.
El. paštas: archeologijosdraugija@yahoo.com
44,25 sąlyginiai sp. l. Tiražas 500 egz.
Spausdino UAB „BALTOprint“,
Utenos g. 41A, Vilnius LT-08217.
Kaina sutartinė.